ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ЖОҒАРЫ БІЛІМ, ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ИННОВАЦИЯЛАР МИНИСТРЛІГІ

ШЫРШЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТІ

“БЕКІТЕМІН”
Шыршық мемлекеттік
педагогика университеті
ректоры
Т.И. Мухамедов
____
2023 жыл “___”__________

ТІЛ БІЛІМІ НЕГІЗДЕРІ

ОҚУ БАҒДАРЛАМАСЫ

Білім саласы:	100000 – Білім
Оқыту саласы:	110000 – Білім
Оқыту бағыты:	60111500– Ана тілі мен әдебиеті (қазақ тілі және әдебиеті)

Шыршық-2023

Пән/модуль коды	Оқу жылы	Семестр	Кредиттер	
TilAs105	2023/2024	1	6	
Пән/модуль түрі Міндетті	**Оқыту тілі:** **Қазақ тілі**		**Апталық сағат** 4	

	Пәннің аты	Аудитория жаттығулары (сағат)	Өзіндік білім (сағат)	Жалпы жүктеме (сағат)
1.	**Тіл білімі негіздері**	60	120	180

2. **І. Пәннің мазмұны**

Пәнді оқытудан мақсат – лингвистикалық ойлау қабілетін қалыптастыратын жалпы методологиялық сипаттағы күрделі мәселелерді түсіну, тілдің мәні және тіл бөлшектерінің семиологиялық табиғаты, тілдің дамуы мен коммуникативтік қызметі, тіл-ойлау-ақиқат, тіл және қоғам, басқа да коммуникативтік құралдар мәселелерін танып білу.

Пәннің міндеттері – негізделген және қалыптасқан теориялық білімдерін жинақтай білу, ғылыми идеяларға сын көзбен қарап дәлелдей алу және концепциялар мен теорияларды талдай білуге дағдыландыру.

ІІ. Негізгі теориялық бөлім (лекция жаттығулары)

ІІ.І. Пән құрамына төмендегі тақырыптар енеді:

1-тақырып. Тіл білімі және оның салалары.
Тіл білімі ғылымының әр түрлі салалармен байланысы. Тіл білімі немесе лингвистика – тіл және оның даму заңдары туралы ғылым.Тілдің анықтамасы және оның мәні мен қызметі. Тілдің табиғаты қоғамдық, әлеуметтік мәні және қызметі. Тіл дыбыстары күрделі құбылыс.

2-тақырып.Тіл және ойлау.
Тіл мен ойлаудың шығуы мен дамуы туралы. Тілдердің қарым-қатынасы жөнінде. Тілдің құрылымдық және жүйелік қасиеттері. Тіл дыбыстары – күрделі құбылыс.

3-тақырып. Фонетика және оның салалары.
Фонетика – тіл дыбыстары, фонемалар туралы, тіл-тілдегі дыбыстық ерекшеліктер мен заңдары туралы ілім. Дыбыстау мүшелері және олардың қызметі. Тіл дыбыстары және олардың түрлері. **Фонема туралы.** Фонетика. Фонеманы зерттейтін ілім – фонология. Фонеманың варианты.

4-тақырып. Тіл дыбыстары. Тіл дыбыстары және олардың түрлері (дауыстылар мен дауыссыздар)

5- тақырып.Лексикология және оның түрлері мен салалары
Лексикологияның негізгі объектісі – сөз. Сөз мағыналарының өзгеру

себептері мен ауыспалы мағынада қолданылуы семасиология, полисемия. Сөз мағынасының кеңеюі, тарылуы.

6-тақырып. Фразеология және оның түрлері.
Фразеология – лингвистиканың үлкен бір саласы. Фразеологиялық оралымдардың түрлері

7-тақырып. Лексикография және сөздіктердің түрлері туралы түсінік. Лексикография. Лексикография және сөздіктер туралы түсінік. Лексикография - тілдің лексикасымен тығыз байланысты.

8-тақырып. Грамматика және оның салалары.
Сөздердің морфологиялық құрылымы. Сөз құрамы мен морфемалар туралы түсінік. Аффикстер және олардың түрлері. Грамматикалық форма мен грамматикалық мағына туралы.

9-тақырып. Жазу және оның даму кезеңдері.
Жазудың шығуы. Жазу және жазба тіл. Тіл өзінің қатынас құралы болу қызметін ауызша түрде де. жазбаша түрде де атқара алады. Жазу - адамдардың кеңістік пен уақытқа тәуелді болмай, өмірдің барлық саласында кең түрде қарым-қатынас жасауына мүмкіндік беретін құрал.

10-тақырып. Графика. Орфография, Транскрипция, Транслитерация.

11-тақырып. Тілдің шығуы туралы мәселе.
Тілдің шығу туралы мәселе тіл білімінің ең күрделі және өте-мөте принципті мәселелерінің бірі болып саналады. Тіл - қоғамдық құбылыс. Тіл дамуының жеке заңы оның барлық саласын – лексикасын да, грамматикасын да, фонетикасын да қамтиды.

12-тақырып. Тілдердің классификациясы.
Дүние жүзінде үш мың шамасында тіл бар деп есептелінеді. Тіл білімінде дүние жүзіндегі тілдер екі түрлі тұрғыдан топтастырылады. Тілдерді салыстырмалы – тарихи тұрғыдан зерттеудің барысында XIX ғасырдың басында салыстырмалы - тарихи тіл білімі пайда болды.

13-тақырып.Тілдердің генеалогиялық классификациясы. Тілдердің генологиялық классификациясы салыстырмалы-тарихи тіл білімінің деректері мен жетістіктеріне сүйене отырып,дүние жүзіндегі тілдерді олардың шығу тегі.

ІІІ. Практика жаттығулары бойынша әдістемелік нұсқау және ұсыныстар

Практикалық жаттығулар үшін төмендегі тақырыптар ұсынылады:

1. Тіл білімі және оның салалары. Тіл ғылымының әртүрлі салалармен байланысы.
2. Тілдің қоғамдық мәні мен қызметі. Тілдің тарихи дамуы. Тілдің тарихиы мен қоғам тарихының байланыстылығы. Тілдің құрылымдық және жүйелік қасиеттері.
3. Лексикология және оның түрлері мен салалары.
4. Фразеологиялық оралымдардың түрлері, олардың пайда болуы,

	шығу негіздері. 5. Лексикография және сөздіктердің түрлері туралы түсінік. 6. Фонетика және оның салалары. 7. Дыбыс және оның түрлері. 8. Дыбыстардың өзгеруі мен үндесуі. 9. Грамматика және оның салалары Сөздің морфологиялық құрылымы. 10. Сөздердің байланысу формалары мен амалдары. Сөз тіркесі. Сөйлем. 11. Жазу және оның даму кезеңдері. 12. Графика. Орфография, Транскрипция, Транслитерация. 13. Тілдің шығуы туралы мәселе. 14. Тілдердің классификациясы. 15. Тілдердің генеалогиялық классификациясы. Практика жаттығуларымультимедиа құрылмалармен жабдықталған аудиторияда бір академиялық топта бір профессор-оқытушы тарапынан өтілуі қажет. Жаттығулар актив және интербелсенді әдістер көмегінде өтілуі, сәйкес түрде педагогикалық және ақпарат технологиялардан қолдану мақсатқа сай. **IV.Өзіндік білім және өзіндік жұмыстар** **Аудиториядан тыс уақытта орындалатын өзіндік жұмыстар төмендегі критерийлер бойынша орындау ұсынылады:** - Конспект жазу; - Глоссарий түзу; - Индивидуал және ұжымдық жұмыс; - Кейс-тапсырмаларын орындау; - Тақырыпты портфолюлар түзу; - Интернет желісінен материалдар топтау; - Тақырыпқа сай кестелер дайындау; - Реферат жазу; - Презентация (слайд) жасау; Білім бағытының (мамандық)тың негізінен келіп шығып, өзіндік жұмыстарының басқа түрлерінен де пайдалануға болады. **Ұсынылатын өзіндік жұмыс тақырыптары:** 1. Тілдің табиғаты туралы көзқарастар. 2. Әлем тілдерінің картасы. Тілдерді топтастыру, семьялық тілдер. 3. Тіл мен ойлаудың өзара қарым-қатынасының күрделілігі.

	4. Тіл – ерекше таңбалық жүйе. 5. Сөз таптарының шығуы мен дамуы. 6. Тілдің дамуындағы - жазудың рөлі. 7. «Тілдердің генеологиялық классификациясы» тақырыбына қосымша әдебиеттер дайындау. 8. Терминдер сөздігін толтыру. Сөздікпен жұмыс істеу. 9. Тілдердің типологиялық классификациясы. 10. Фразеологиялық оралымдардың түрлері олардың пайда болу шығу негіздері. 11.Грамматика және оның салалары, сөздің морфологиялық құрылымы. 12. Тілдерді зерттеудің салыстырмалы тарихи методы. 13. Тіл дыбыстары және олардың түрлері. (дауыстылар мен дауыссыздар). 14. Тілдің құрылымдық және жүйелік қаситтері. 15. Дыбыстардың өзгеруі. Фонетика және оның салалары.
3.	**V. Пәнді оқыту нәтижесінде (қалыптасатын компетенциялар)** Пәнді меңгеру нәтижесінде студент: • Тіл білімінің өзекті мәселелерін білуі, тіл білімі тарихының даму және қалыптасу сатылары, бағыттары және концепция мәселелерін түсіну білу сияқты**білімге ие болуы; (білім)** • Алған білімдерін практикада қолдана білу, негізделген және қалыптасқан теориялық білімдерін жинақтай білу, білімді практикада **қолдана білуі,дағды қалыптастыруға ие болуы; (дағды)** • Тілді талдаудың негізгі әдістерін меңгеру, теориялық талдау жасай алу**ептілігіне ие болуы керек.(ептілік)**
4.	**VI. Оқыту технологиялары мен әдістері:** • лекциялар; • интербелсенді әдістер; • тақырып бойынша кейс-сатдилар • семинарлар (СТО, проблемалы оқыту, сұрақ-жауап, т.б.); • топтық жұмыс; • презентация жасау.
5.	**VII. Кредиттерді алу үшін талаптар:** Пәнге тиісті теориялық және әдістемелік ұғымдарды толық игеру, талдау нәтижелері бойынша дұрыс шешім қабылдау, үйреніліп жатқан тақырып бойынша өзіндік ой-пікір айту және ағымдағы, аралық бақылау қалыптарында берілген тапсырмаларды орындау, қорытынды бақылау бойынша жазбаша жұмысты тапсыру.
6.	**VIII. Негізгі және қосымша оқу әдебиеттер мен ақпарат деректері** **Негізгі әдебиеттер:** 1. Аханов К. Тіл білімінің негіздері. Алматы, 2015. 2.Хасенов Ә. Тіл білімі. Алматы, «Санат», 2003.

	3. Қордабаев Т. Жалпы тіл білімі. Павлодар, 2010. **Көмекші әдебиеттер:** 4. Мирзиёев Шавкат Миромонович. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпоэтамиз. Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимига киришиш тантанали маросимига бағишланган Олий Мажлис палаталарининг қўшмама жлисидаги нутқи / Ш.М. Мирзиёев. –Тошкент :Ўзбекистон, 2016. - 56 б. 5.Мирзиёев Шавкат Миромонович.Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. Мамлакатимизни 2016 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг асосий якунлари ва 2017 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг кенгайтирилган мажлисидаги маъруза, 2017 йил 14 январ / Ш.М. Мирзиёев. – Тошкент : Ўзбекистон, 2017. – 104 б. 6. Мирзиёев Шавкат Миромонович. Буюк келажагимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга қурамиз. Мазкур китобдан Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2016 йил 1 ноябрдан 24 ноябрга қадар Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри сайловчилари вакиллари билан ўтказилган сайловолди учрашувларида сўзлаган нутқлари ўринолган. /Ш.М.Мирзиёев. – Тошкент: “Ўзбекистон”, 2017. – 488 б 7.Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. Ўзбекистон республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида. *(Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда)* 8.2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947 сонли Фармони. 9. Қалиұлы Б. Тіл біліміне кіріспе. – Алматы, «Мектеп», 1997. 10. Кузембаев К. Қазақ тілі терминдерінің салалық-ғылыми түсіндірмелі сөздігі. – Алматы, «Мектеп», 2007. 11. Маманов Ы. Қазақ тіл білімінің мәселелері. А.: «Арыс», 2007. 12. Жұбанов А. Қолданбалы тіл білімінің мәселелері. А.: «Арыс», 2008. 13. Қордабаев Т. Түркология және қазақ тіл білімі. Алматы, 1998. 14.Сыздықова Р. Қазақ әдеби тілінің тарихы XVIII-XIX ғ. Алматы: Ана тілі, 1994. 15. Сыздықова Р. Қазақ тілінің анықтауышы. Астана, 2000.

	Ақпарат ресурстары: 1. http://www.edu.uz–O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’limvazirligi sayti. 2. http:www.uzedu.uz – O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi sayti. 3. http://www.gov.uz– O‘zbekiston Respublikasi xukumati portali. 4. www.pedagog.uz 5. www.cspi.uz 6. www.pedagog.uz 7. www.edu.uz 8. www.natlib.uz (A.Navoiy nomidagi O‘z.MK) 9. www.ziyonet.uz - Ziyonet axborot-ta’lim resurslari portali
7.	Шыршық мемлекеттік педагогика университеті тарапынан істеп шығылған және университет Кеңесінің 2023 жыл “28.08” 1 дағы қаулысымен бектілген.
8.	**Пән/модуль үшін жауапкерші және бағдарлама авторлары:** У.Байқабылов – ШМПУ-дің, “Өзбек тіл білімі” кафедрасы доцент м.а. Г.Анарбекова – ШМПУ-дің, “Өзбек тіл білімі” кафедрасының оқытушысы.
9.	**Пікір білдірушілер:** Д.У. Дуйсабаева - ТМПУ, “Қазақ тілі және әдебиеті” кафедрасы доценті. Ж. Байзаков – ШМПУ-дің, “Өзбек тіл білімі” кафедрасының оқытушысы (PhD).